

زمانی عرّبی دٔ ئاخقین و نٔ ریتی عرّبیان ٔ یان و ٔ رگرتبوو. هٔ رؤ ها کٔ مٔ گٔ ور کٔی جوؤ کان لٔ ئیسپانیا لٔ بورددٔ یی زٔری پٔ بٔ ابو و هاوکات بٔ شداری لٔ بٔ عرّبی بیکردنی ژینجیهان و کولتووردا دٔ کرد. لٔ مٔ کٔ مٔ یٔ ؤ فٔ یلٔ سوفانی بٔ واتا دٔ رکٔ وتن، ؤ کٔ: سالٔ مٔ ئین گابیرل (بٔ لاتینی ئافیسٔ برٔ، 1020-1058)، هٔ روها مایمٔ نیدٔس (موسا ئین مٔ یمون، 1135-1204). هزری ئٔ مان تٔ نیا پا بٔ ندی ترادیسیٔ نی جوویٔ تی نٔ بوو، بٔ کو هٔ رؤ ها کاری چٔ لٔ ؤ رگرتنی ئیسلامیانٔ ی ئٔ نٔ تیکٔ و چٔ لٔ فٔ لٔسٔ فٔی موسٔ مانٔ کاندا کردٔ ؤ. هٔ ندٔ کیان بٔ یٔ فٔ لٔسٔ فٔی ئٔ وانٔ ؤ گٔ یٔ نرا بٔ چٔ رخنی نٔ فینی لاتینی.

ئیسپانیای ئیسلامی لٔ ماویٔی حوکمٔ انیی عٔ بدولٔ حمانی سٔ یٔ مدا (912-961) گٔ یشٔ بٔ ترٔ پکی دٔ سٔ ات و خٔ شگوزٔ رانی. بٔ دووی ئٔ ؤ دا ئیدی سٔ ردٔ مٔ کٔ هات و تٔ یدا “کٔ کٔ نکویستا” (Reconquista)، واتا ئٔ ؤ کٔ زٔر جار ناو دٔ نرٔت “داگیرکردنٔ ؤی ئیسپانیا لٔ ماورٔ کان”، پتر گؤی سٔ ند. ؤ لٔ پاشخانی کٔ کٔ نکویستا کٔ متر جٔ نگی ئیمان بوو لٔ نٔ وان موسٔ مانان و کریستیاناندا، بٔ کو پاشخانٔ کٔ بٔ زٔری لٔ کٔ ترازاویٔ نٔ خؤیی ئٔ ندٔ لوس بوو کٔ دوأ مٔ رگی دوأ مین میری ئٔ مٔ ویٔ کان لٔ سأی 1008 دا بٔ سٔر پتر لٔ سی میرنشینی گچکٔی سٔ ربٔ خٔی ناوچٔ یدا لٔ کٔ هٔ ؤ شایٔ ؤ. لٔ نٔ ویاندا هٔ رؤ ها میرنشینی کریستیانی هٔ بوون کٔ تا ئٔ و دٔ مٔ ئٔ مٔ ویٔ کانیان ؤ کٔ سٔ رؤر ناساندبوو. دٔ ؤ تٔ چکٔ کان شٔ یٔ کاویان لٔ سٔر بأ ادٔ ستی لٔ دژی یٔ کدی پٔ ربا کردبوو، لٔ رٔ شدا کوالیسیٔ نی دٔ مدٔ میانٔی نٔ وان دٔ سٔ اتدارانی کریستیانی و ئیسلامی مٔ رکی خٔ یان لٔ و شٔ انٔ دابوو. مٔ تیقی ئایینی لٔ ؤ تی بٔ ردٔ وامبوونی “کٔ کٔ نکویستا” دا واتای ؤ رگرت. جگٔ لٔ ؤ ناکٔ کیٔ کاننی نٔ و ئیسپانیا بوون بٔ هٔ ی هٔ رشی نؤ لٔ باکوری ئٔ فریکاؤ و هٔ رشٔ کان پتر ئٔ و ؤ اتٔ یان دابٔ شاندا. سٔ رهٔ دانٔی چٔ ند شانشینٔ کی کریستیانی گؤی دا بٔ داوخانی ئیسپانیای عرّبی. سأی 1085 تٔ لٔ دٔ داگیرکرا، سأی 1236 کٔ ردٔ با و سأی 1248 سیفییا. تٔ نیا گرانا دا تا سأی 1492 عرّبی مایٔ ؤ، پاشان ئٔ ویش لٔ لایٔن هٔ ردوو شانشینٔ یٔ کگرتووی ئاراگٔن و کاستیلیاؤ داگیرکرا. بٔ دووی لٔ ناوچوونی ئیسپانیای عرّبی یدا قٔ ناغٔ کی درٔ ژخایٔ نی نالٔ بورٔ دٔ یی ئایینی و دوزمنایٔ تی هزر دٔ ستی پٔ کرد. پتر لٔ سٔ ملیٔن موسٔ مان، جوو و هٔ رؤ ها زٔر کریستی بٔ عرّبی بیکراو ناچار بوون هٔ بٔن. لٔ گرانا دای داگیرکراودا ماؤ یٔ کی کورت دوأ دٔ سٔ اتسٔ ندن لٔ لایٔن شایانی کاتٔ لیکییٔ ؤ بٔ دارٔ هٔ چٔنراؤ کان گٔ یانگرتٔ ؤ. ئٔ ؤ سٔرٔ تا کٔ بٔ کاننی عرّبی و جوؤ کان بوون کٔ

لڼو بڼه سدا گڼيان گرت و بڼو ش میراتی یکه لڼ دڼو مڼندترین کولتوور کانی ئوروپا لڼ ناوچوو، و لڼ هڼروک هاینریش هاینه لڼ تراژیدیای گرانادادا بڼ ناویشانی “لڼلم نسور” نووسی: “لڼو تڼیا پڼش کی بوو، ئاخر لڼکو مڼر ف کتڼب / بسووتڼت، لڼ کڼتاییدا مڼر فیش دڼسووتڼت”.

6.1 ئیبن باجه و ئیبن توفیل

فلسفه هڼروها یکه لڼ گڼشانو کولتووریه کانی ئڼندلوس، و لڼ سڼرتا لڼ سڼدی دوازدهم و بڼی تاک کڼسڼتیانی بڼواتاو سڼره دڼدات، بڼ ئڼمڼش دڼتوانین دوو هڼ دڼستنیشان بکڼین: فلسفه لڼ خڼره ماتۍ جیهانی ئیسلامی بڼ یکه م جار بڼ چالاکی و رگڼ کانی تڼکستگلی ئڼتیک دڼست پڼدکات، و لڼ قڼناغ کی بڼم چڼشنه لڼ ئڼندلوس نیه. لڼر، دواۍ داوخانی جیهانی ئڼتیک و کچی گڼلان، کڼمتر لڼ خڼره مات تڼکستی کلاسیکی مانو. ئو جا لڼر گروپی زانایانی کریستیانۍ سریانیزمان کڼ لڼ خڼره مات رڼی بڼواتای نڼو ڼدیاریان و رگرت، لڼگڼ نڼبوو. جگ لڼو فلسفه لڼ ئڼندلوسی ئڼم ویدا بڼدناو بوو، چونک دوزمنه عڼباسیه کڼیان لڼ خڼره مات گڼشۍ پڼددا، درڼنگتر لڼ وتی ئا وگڼی کولتووریانۍ نڼوان ئڼندلوس و بڼش کانی دیکۍ جیهانی ئیسلامیدا ئڼدبیاتی فلسفه فیش لڼپا زانسته کانی دیکڼدا پتر گڼیشت بڼ ئڼندلوس.

ئڼبو بڼکر ئیبن یحیا ئلساغ کڼ بڼ ئیبن باجه (ئا فمپاس ی چڼرخۍ نڼقینی لاتینی) ناسراو، یکه م فیلسوفی مڼزنی ئیسپانیای عڼرڼبی بوو. لڼ کڼتایی سڼدی یازدهم لڼ ساراگڼسا هات جیهان و هڼر لڼو زڼرتترین کاتی ژیانی بڼسڼر برد، هڼروها لڼر بڼ ماو یکه لڼ ژیانی سیاسی شاردا رڼی بڼواتای گڼا: چڼد جار ک بوو بڼ وزیر، و لڼ چڼندجار بڼ زیندانیکردن هڼقی ئم تڼرقیه سیاسی خۍ دا. پڼش ئو ی سوپای کریستیانیه کان ساراگڼسا داگیر بکات، ئو شار کڼی بڼجڼه شت و کچی کرد بڼ باکوری ئڼفریکا. ئیبن باجه ساۍ 1138 لڼ فڼس مرد.

فلسفه ی ئیبن باجه بڼتایبۍ لڼ فارابی و دڼردچوو. ئاخر ئو نووسینه کانی فارابی دڼناسی، و لڼ هچ شار زاییه کی لڼبارۍ ئیبن سینا نڼبوو و بڼ ادۍ کی کڼم شار زای غڼزالی بوو. بڼگوڼرۍ ئمڼش فلسفه ی که ئڼیستۍ تلی-نوڼلاتۍ نی پشته ستوو بڼ فارابی دڼرچۍ ئو بوو و لڼ نڼو ڼدیدا بابۍ تی فارابیانۍ تیڼریه کی دڼوڼت خۍ دڼبینی و. لڼر دا زانینوماۍ ژان (ئماناسیه) و ئو ئڼپیستۍ مڼلگیه کڼ پڼو ی گرڼدرا بوو، هڼند لڼ زانینوما کڼ

فارابی جیواز نہ بوو، ولے ئیبن باجه له دوو پنتی گرنگدا پاره کی په‌دا. به فارابی گرهدانی زینه‌ی مرثیه به زینه‌ی چالاکه وه ووداوه کی تایبته بوو به خودی هره سه‌بژکتکه و ووداوه که دیتوانی نه و سه‌بژکتکه به‌ندته وهشی وه‌شنوونه‌وی هه‌شه‌کیه وه (Erleuchtung). به په‌چه‌وانه وه لای ئیبن باجه نه و زهره‌تییه ژماره‌یه‌ی تاکه زینه‌کان له باه‌ترین په‌دا ده‌بوو به یکه تاکه زینه و سه‌رجه‌م تاکه بوونه‌وه‌ره‌کان سه‌ر به ده‌بوون، نه‌وه لایه‌نی که مپاش مه‌رگ دوی نه‌وه ده‌روونه نه‌مه‌ره‌کان له له‌شه‌کان جیابووبوونه‌وه. له‌ره زینه‌ی کرده‌کی مه‌ره‌قان وه یکه زینه‌ی ژماره‌یه، وه یکه‌کانه‌ی زینه، به‌رده‌وامیه وه‌رده‌گرت. نه‌م به‌ره‌که‌یه دره‌نگتر کاریگه‌ری له‌سه‌ر تیه‌ری یکه‌کانه‌ی زینه لای ئیبن وه‌شد نواند، هه‌روه‌ها به‌یه نه‌وه‌ند شه‌شه‌گانه‌ بوو، چونکه نه‌م‌ریه ده‌روون که وه‌شه‌کی نه‌ند شه‌یه نه‌ودنیایه (ترانس‌ه‌ندنه‌ت) بوو، به و تیه‌ریه وه‌رگه‌ره به وه‌شه‌کی یاله مه‌ژوویه: به نه‌م‌ریه زینه‌ی یکه‌کانه‌ی مه‌ره‌قایه‌تی، واته په‌شه‌وته‌نی مه‌ئریفه.

دوو م جياوازي ئېپيستېم لگيان ل فارابي ئو بو ك ئېين باج گيرى خست س ر رى د روون ل ب ديه نانى وشى بختياريدا. ئو ل م پ يو نديدا ئاماز ب غ زالى د دات ك گ تبووى: ي كگرتن ل تك خودادا (ب نموون ل س فيزما) ب بى ب كرد كىوونى ز ين و ناي ت دى، ب كو ب بى ئ زموون كى عيرفاني و. و ل ئېين باج ب پ چ وان و وايداد ن ت ك ي كگرتنى ه شى م ر ف ل تك ز ينى چالاكدا ب ه ر حا وودان كى ز يني (ئينت ل كتو ليدي)، ك وات ف ل س ف و زانست پ شم ر جى ئ و ي كگرتن ن. ب ختياىى ن ز ز رى خودا برىتى ني ل س ر ئ نجامى ئ زموونى عيرفانى، ب كو ب ز روورى گر دراو ب م ئريفى ف ل س ف ي-اسي نال و. ه رو ها ئېين وشد ل م دا شو ن پ ي ئېين باج ه د گ ر ت.

[illegible]

“مَدینہ” دا ناویان دَنّت “گیاک” . ئَسْتاش ئِبن باجہ لہ لایہ نی
خَیوہ لہ کچواندنہ کی سَرَنج اکَش لہ نَوان توخم زیا نگی یہ نَرَن کان
بہ جفاک (asozial) یان “گیاک” و فیلہ سوفہ کاندہ ئہ نجام دَدات:
ئہ مانیش دَشّت لہ دیدی زَرینہ ی نافریلہ مَندی نَو دَوہ تی
ناوہ واونہ بن بہ “گیاک” بہ زَرتر لَوَش: تہ نانّت گَرَن ک
فیلہ سوفہ کان ئو رَن و رَگرن و بہ کاریگہ ربوونیان شَوہ ی کی
“چار سَر کردنی کَمَم” بہ رِخَن. بہ پَچہ واونہ شَوہ لہ دَوہ تی
فازیلدا ئو جَر فَرمانہ ی هَسْتی مَرالیا نہ ی جفاکی
(Gemeinschaftssinn) پَوِست نین، بہ دادوہ ران و فَرمانہ رانیش،
تہ نانّت پزیشکان، زیادَن، چونکہ دَوہ تی نموونہ یی هیچ تہ کدانہ ک
ناسّت کہ ئیدی ئو جَر “پسہ ران” بہ چار سَر کردنی پَوِست بن.
ئِبن باجہ لہ ردا لہ بری تہ واینہ شبنہ کہ ی فارابی تہ واینہ
ئیدیالیستیہ کہ ی پلاتن لہ “کَمَر” دا وَر دَگَرَت. وِلہ ئوہ ی استی
بِت هَر بہ مَیوہ دَوہ تی “نموونہ یی” ی فازیل دہ بت بہ هیوایہ ک
کہ دہ گمَن شیوای بہ دیہ نانہ. بہ شَوہ ی دوو گیر خستہ سَری
پَچہ واونہ لہ تیہ ریی دَوہ تی ئِبن باجہ دا دَنہ نَوانہ و:
تیہ رییہ کہ لہ پرنسیپہ و بہ هیواتر لَوہ ی فارابی و هاوکات
دہ ربہ ستہا تووانہ گَشبنتر، چونکہ رَن ی مرہ قانی فَریلہ مَند، وک
چاکساز و چار زانی (تہ اپہ یی) کَمَم، لایہ نی کَم گفت دَدات ک
دَوہ تی ناوہ یال لہ سَرخہ چاکبکرَت. ئہ گَرچی سَرهہ دانی
دَوہ تی نموونہ یی، تہ واو هاوشوہ ی سَرهہ دانی ئو جَر ی دَوہ ت
لہ یوتہ پیاکانی پلاتن و فارابیدا، لہ کہ تاییدا گَر دراوہ بہ
توانستی تاکہ کسانہ و بہ چہ کردنی پَوِستہ ندییہ ک لہ تہ زہینی چالاک و
بہ مَش لہ تہ فَریلہ مَندیدا، وِلہ لہ بہر ئوہ ی ئِبن باجہ ئہ رکی
“چار زانی” دَخاتہ ئہ ستہ ی ئہ ندامانی فَریلہ مَندی جفاک، ئیدی بہ و
ئہ یوہ ئاستہ کی ہزرین دَر دَخات: ہزرین لہ و مَرَجہ سہ سیالانہ ک
دہ بت بہ شیمانہ ی هَسْتی مہ الی لہ نَو کَمَم کدا لہ گَم بن.
جگہ لہ و کاتہ کَمینہ ی فہلسفہ فَن ران و “گیاک” ی کہ لاخراو و
نہ خوازراوی جفاک هاوتا داد نَرَن، ئیدی بہ و ئہ یوہ گیر ی کی
وَوخَن رانہ (سوبقہ رزیف) دہ تہ نَو تیہ ریی دَوہ تی ئِبن باجہ و.
وِلہ گَر ئہ ستہ لہ و بہ رَد وامی بہ ہزرین بدرت، ئہ وسا یہ کسَر
ئہ م پرسیار سَرهہ دَدات: ئایا تا چہ ند پوارہ مہ الیہ کان
بہ رہ مہ بَخدان و بہ واندانی ئہ دگاران / شوناسن (Selbst- und
Fremdzuschreibung) کہ زَرینہ ی کی جفاک بہ رانہ ر کَمینہ کان
پہ یوہ ی دہ کات بہ ئوہ ی بہ استی بتوانت ہہ ی اسیہ نال بہ ئوہ
بخاتہ بہ رَد مہ؟ بہ گومان نہ لای ئِبن باجہ و نہ لہ فہلسفہ ی عَرہ بی-
ئیسلامی ی سَر دہ مانی درہ نگتردا لہ و زیاتر کار لہ و دوو کہ نسہ پتہ دا

نځراو.

نېبو بکر ئېبن توفیل (ب لاتینی: نابوکاډر 1105-1185) دوویم فیلسوفی بواتای ئیسپانیای عربی بوو. ئو له نزیکی گرانادا هاته جیهانهو، له سردمی دساتاریدنی ئلمووحیدونهکاندا له گډلک پستی باای بڼو بڼیدا وک پزیشک و ئسترناس و فیلسوف کاری کرد. وک دگډرتو، ئو فری کاری فلسفی و زانستی سروشتی نووسیو، و له له لم نووسینانه تڼیا یکه دان ماوتو. ئم برهه م بچووک که جرکه که له مان فیلسوفی گډشای تاکه کس، زر کاریگر بوو. نووسینه که بوو ب نمونای یکه که له ناسراوترین و زر خوځراو ترین برهه می نه دبی ئوروپی: بېنسن کهس (1719)ی دانیل دیفو (Daniel Defoe).

ئېبن توفیل چیرکه کی ب پشگرتنه د ستپدکات که هسته کی وتو له دار دکاتو، هر وک ئو چیرکه و وام بهت ب پرسپاری د ستکه که تکای له کردوو نه نیی کانی فلسفی ئېبن سینای ب وون بکاتو. ئو ب برید که ب کارد ه نهت ب خن له سرجم فلسفی پشین که چ فیلسوفانی کلاسیکی گریک و چ فلسفی عربی-ئیسلامی له خه دگرت. ئېبن توفیل ئاماژ ب ئو دکات که له داکتنه کانی فارابی و ئېبن باجه دا د ژب ژیگلی کرکی ه، پاشان خنای ئو له غزالی دگرت که ئو له نووسینه جیاکانیدا له بارای فلسفه، هوو ستکه کی د ربسته ها تووی ه بوو. تڼیا ئېبن سینا بگه استی پشانی ئو کسانه داو که ب دووی استیدا دگډن: نه تڼیا بگه اسی نالی مئریف له کتاییدا شیفه ب مرق ده نهت و د بهت ب پا هزی گیشن ب کامیلته، بکو هر و ه و انینی عیرفانیش، "نزرری حله ها توو" له دستووری خودا. ئو تڼانته ناویشانی مانکه کی له ئېبن سینا و ردگرت: حای ئېبن یقزان - زیندووی کوای بدار. و له ئېبن توفیل ب مانکه کی فلسفی ئوتو د نووست که زر له نمونه برده ستکه کی ئېبن سینا ته د پته.

مانه فلسفه یی که حای ئېبن یقزان

چیرکه که له سرج دورگه یی که تپی د ستپدکات. له سرج ئم دورگه یی شیرمژ یکه فو دراو و ئستاش ئاسکه که ب خوی دکات. حای ب هزی هزارینی خای فوری خه پشین، خه کدارکردن و اوکردن د بهت. دواي ئوای دایکه پروردکار که، ئاسکه که، دمرت، حای ب ناکامی هو دکات له لاش که یدا ه یی که میکانیکی ب مردنی بد ز ته و، له رشدا بی ئاشکرا د بهت که شته کی نا ب رجسته (ئیماتریل)، واته هه، هی ژیا نه. له ئستا ب دوواو پر سای پگه یشته حای چیدی تڼیا

وو ناکا تە څه شتو، بېکو هروها نااسته يې کی فېلسفې وېرډگرېت. نو له سروشت د توپیر او د گات بې پرنسپه کانی مېتافزیکي کلاسیکي: جیوازیکردن له نوان یې کانه و زړتیدا، له نوان د گاری بېکوت (ئکسیدېنس) و گوهردا، د گات بې زروورې ئنجامه سروشتیې کاراکان، ئوجا له گیکیان د گات بې یېکم ه و له کتاییدا بې شیمانې گېشتن بې تروانین له بارې زروورې ئافرندېرکې سرجم بوونو وړان. دواي ئوې حې بې گېکې اسپی نال خودا د ناسه، ئیدی د یوېت حې له خودا نریکبخا تو: بې امان (کنتمپلایسن) و زوهد و اهنانی وانی (سپیریتوئل). بې شووې حې د گات بې وشی بختیاری، ئوجا له ونايې کدا د گات بې مئریفې سهره دانې د ستووری گردوون بې ئزانو (ئماناسیېن)، هروها بې مئریفې باترین پلې ئاگایې مرقف ک چیدی اسپی نال نیې:

“نو وېرډوام تېدک شتا ناگایې خودې حې نه هت و حې بې تووای بې زړې پېتی له کرکې استی تېرخان بکات؛ ئووشی له کتاییدا پېدیهات: هموو شتېکان، سرجم فېرمه ه شکیېکان و توانستې جسته یېکان له زاکیر و له هزینې ئودا نمان [...]; تېنیا یېک شت مایو: ئلهق (der Wahre)، بوونو وړې ئزلی [...]” (Tufayl 1987, 130f).

ئېبن توفیل بې شکی دووېم د داتې پا ئم چیرکې هتوېکی څه پېگې یېر ک پېنگر بېت له چیرکې. له سېر دورگې یېکی دراوسه گېلک د ژی ک فیلېسوفېکی پیر ئو تېوانیند فېلسفې یانې له فېرمې سیمبلی یان وېندیدا پېاگې یاندوو ک حې بې هېزې زېنی حې ئاشکرای کردبوون، هېندې نېت ک ئو گېل وېندې و سیمبلی کانی ئاییندکې وشېیان و وړدگرېت. تېنیا ئېسالی هزرفان د یوېت بگات بې پاشخانی واتای زمان وېندیدکې، وېل ئوې له نېو ک مېو دا پېدینا هېنرېت، بې دورگې کې جېد هت و له سېر ئو دورگې یې د گېرسه توو ک حې له ی د ژی. ئېسال حې فېری زمان د کات و له وې بې ئاشکرا د بېت ک حې بې سیمبلیکې ئایینک بې قووېترین استییا نه گېشتوو ک ئو حې بې دوویاندا گېابوو. هردوویان د گېوېندو بې سېر دورگې کې ئېسال، ئوجا له وې حې هېو د دات واتای سیمبلی و وېندکانی ئایین بې مرقفېکان وون بکاتو تاکو د رفېتی یېکگرتنی حال هاتوویان له تېک خودادا بې بې خسېندېت:

“نو پېشینیې ک تېکې ای مرقفېکان خاوېنی کارکترکې بېهاوتا و هېشکې تیژ و د روونکې څېاگرې، خستیې له هزین. نو نېد زانی هېشان چېند تېم و لاواز، بې یارکانیان چېند چو تن، حولولېتی

نځوانی نځوانی ناسی" (لا 160).

کځواته هڅند ناخایه نځوانی د بڼت حای بڼت، نځوانی مرځوانی لای
تڼاگان و وا هڅست د کځوان دانا یی کځوانی مځترسیی لځسریان:

"هڅموو هڅشداریی ک لای نځوان بځکاریگځری د مځنځوان، هاندانی چاک
کردار ناخاتځوان، د بڼت لای نځوان تڼا کځلځوانی لځد کځوان،
هیچ کځی کځیش و و دانا یی لځ بځرد میاندانا و و لای نیی و
بځشداریی لځ شکځفځپځدانی (دانا یی - و) دانا کځن" (Ebd., 163f).

حای بځنائومځدی لځتک نځبسالدا د کځوان بځسځر نځو دورگځی کځ
حای بځتڼا لای دځژیا، بځگومان و نځبځ هڅشدارییان بځ مرځوان
نځدابځت کځ بځ نځوان چاکتر پابځند بځ واتای و شای سیمب لځکانی
تایین و هڅروها بځ ترادیسی نځوان، نځک بځ هزرینی حای یی بځ بځن بځ
نځو هڅوانی (زځندځوان). ناخر:

"نځوان و نځبسالی دځستی دځرکیان بځو کځدبوو، بځ نځم جځری مرځف کځ
هاوشوای مځوان و بځدځسځات، تڼا نیا نځم کځی بځر و خځاس هڅی.
گځر نځوان لځسځر نځوان کځی لا بځر بځ نځوانی بځفځنځر بځر و
بځزایي کځوانی و انینی هڅشکی (سځکولاسی)، نځوسا و شاکځیان
دوچاری سځرلځشوانی قووځتریان دځکات" (Ebd., 166).

پځدځچځت نځم دځرځنځام زځر بځشځین حای لځنځوان دابی هزرینی
فارابی و ئین باجځدا بځینځوان، سځرځتا، تیگځیشنی قووای
اسی نال و عیرفانیا نای حای لځ جیهان پځرچوځت نځوان فځرم
سیمب لځی کځوانی تایین و. لځ پځشی نځم و نځوان تځز ناسراو حای
د بځینځوان کځ د بځژت فځلسف و تایین لځ کځتاییدا هڅمان استی
لځ خځ دځگرن، و لځ کاتک مځئریفای فځلسفای تایین لځ کځسانی
کځمی بځهر مځند بځ دانا یی، نځوان د بځت بځ پځچځوان و زځرینای
مرځوان بځتځوانی و بځوابو بځ واتای و شاکان شوځن تایینی سروشی
بکځون، چونک زځین و کارکځریان لځ ئاستکځدانی نځ کځ ئیدی بتوانن
لځ فځلسف تځبگځن و ژیا نی "دانا" یک بځوان بځرن، لځر و ستاتای
فځیل سوځ لځوان جفاکځا د کځوان و. نځوان د بځت بځ پځشکردن جیهان
هڅقی دانا یی کځ بدات. کځواته فځیل سوځ تڼا نیا نځوان کارایی بځ
گځوانی جفاکک هڅی کځ بځتڼا بځ هزراندنی قووځترین استی کځان،
واتا بځوانی لځر بوونی تڼا نیا کځوتووی خځی و، جفاک بځ اځای کځ زځر
کځم چاکتر بکات، فځیل سوځ هیچ شیمانای کی نیی بځ نځوانی
مځئریف کځوانی بځ هاومرځوانی اځبگځی نځت و بځم یی و چاکسازیی
جفاک نځنځام بدات، چونک مرځوان کځان ناتوانن لځو تځبگځن، نځخځر
لځبری نځوان پځویست کځسانی پاتریارشیا یی بځ نوما توند و
حیکای تځ سیمب لځی کځوانی تایین بځریان بکځن، و لځ لځر دانا نځوان
پتر جځی سوو مان کځ بځتایین تی لځ بزاوتی شنا یی کځوانی نځوروپادا

ناگام نديدي کی گورم بلم کتبب ی ئیبن توفیل بلم ا. ئیدوارد پلمک سا ی 1671 تکست عرربیی کی بلم لاتینی و رگلم ا، پاشان سایمن ئلم کی سا ی 1708 تکست کی ل عرربیی و بلم ئینگلیزی و رگلم ا. هر دوو بلم اوکراو ئلم مانیی کی پریتیوس (1726) و ئایشه رن (1783) دلم گلم و بلم ئلم و رگلم انم ئینگلیزی. ئلم و ناویشانم کلم پلمک و پریتیوس بلم و رگلم انم کانم خلیان دا، ئامازم یلم کمان بلم نووسینم کی دیفلم و پلم دات: “Robinson: Philosophus autodidactus”، یان: “ئلم و دانایم جیهان کلم فم رکم ری خمی بوو”. چلم کتبب کی دیفلم و چلم شناییم کانم سلم رلم تا بلم گشتی للم و بلم وایم دا بوون کلم مرفلم بلم ئاوو زی خمی نلمک تلم نیا توانای بلم هر کردارم کی خم شتم و بلم، بلم کو هر و بلم، بلم و بلم ستلم هیچ فم رکارییم کی للم لایم دلم سلم مالم تلم کی بلم تلم و، بلم نموونم دلم سلم مالم تلم کی دلم رلم جیهانیم و، پلم ویست نیلم. مرفلم دلم توانم بلم تلم وایم “للم و خودی خم یلم و” نهلم نیلم کانم جیهانی فیزیکی ئاشکرا بکات و هر و بلم للم و تلم دا ناوکلم هومانیستیم کی ئایم، بلم نموونم یاسای نلم ریت، للم ئاوو زی خم یلم و دلم ربلم نجامم دلم. ئلم تلم وانیم بلم نموونم للم نووسینم کی للم سینگدا بلم ناویشانی “پلم رو دلم کردنی للم گزی مرفلم” (1780) و لم ئیدیال خویا دلم بلم. باو جو للم سینگ، هاوش و لم مزمس ممدلسرلم، للم مانم کی ئیبن توفیلی دلم ناسی و بلم رز دلم ترخاند. سلم رباری ئلم و للم نجامی للم شبنانم للم مانم کلم اقم کارانی للم شناییم کان ناسلم ممدلم و کلم گلم یا جم ماو لم مرفلم فان تلم نیا بلم یاریدم فلم رم سیمبلم لیم کانم ئایم بلم تلم وانیم خمی دلم گات، و للم فلم یلم سوف بلم ی ئاوو زی تلم گلم یلم و.

بلم شناییم دلم رانم و بلم گرنگم کلم ئیبن توفیل دلم رفلم بلم حلم دلم خسلم دلم تلم گلم خمی بلم رتلم بلم تا کو پلم بلم نهلم نیلم کانم ئایم بلم رت. ئلم للم اقم دلم کرلم و لم شایم تلم نهلم نان بلم سلم رو لم ری ئاوو زی فلم لسم فلم ی بلم سلم رتلم کستلم پلم رز و تلم قیندادانم ئایم نیلم کاندالم. هر و بلم للم دلم دوو لایم ئاشکرا دلم بن: توانای سلم بلم کتی فلم لسم فلم ی بلم هر ئلم نجامدانم للم و خودی خم یلم و، هر و بلم سلم رو لم ری فلم لسم فلم بلم سلم ر ئایم و ئلم قیدم گلم ریدالم. بلم بلم و دلم توانم شو دلم کی دیاریم کراو بلم مانم فلم لسم فلم یلم کی ئیبن توفیل بلم یلم و: و لم دلم کوملم نتم نلم و ترادیسم نلم کی للم شنایم دایم نیلم کلم بلم ردلم وام و بلم نلم و سلم رجم کولتورم کاندالم بانگم شلم بلم ئلم تلم نلم می سلم بلم کتی ئاوو زلم ندلم کات.

بلم گومان نابلم ئلم و شلم بشاریم و کلم اقم کارانی هاوچلم رخ، بلم تایبلم تی للم زانستلم ئیسلامیم کانم و، گومان للم اقم کردنم کی بلم و چلم شنایم ئیبن توفیل دلم کلم. ئلم مان وایدادم نلم کلم حلم ئیبن یلم قزان بلم تایبلم تی

بہنگہ یہ بہ پاشہ کشی بہ ئومہ دیووی شینانہ ی فہلسہ فہ لہ کولتووری
ئیسلامیدا کہ بہ ردہ وام پتر ئہ قیدہ گہری ئا یینی بہ سہ ریدا سہ روہری
وہ رگرتووہ.

سڀ رڃا و:

Geert Hendrich, Arabisch-Islamische Philosophie, Frankfurt / M
2005

فـ ر هـ نـ گـ یـ

بـخـدانی ئـدگار / شوناس (Selbstzuschreibung) و بـواندانی
 ئـدگار / شوناس (Fremdzuschreibung) دوو تـگـی سـیـلـگـین. بـ
 یـکـمـیـان ئـدگار یان شوناسـکی جـخت و پـناسـکـراو بـ خـ دـدرت،
 بـ دووـمـیـان گرووپـکی مرـفـان بـیـچـک و شـوـی خـیـانـو
 دیاریدـکـرت و زـر جار کـلاختن (Marginalisation) لـ خـ دـگـرت،
 بـ نمونـ کـلاختنی کـچـکردوان بـ نـو جفاکـکی ئـوروپی کـ
 ئـدگاری جیاوازیان لـ دانیشـتوانی سـنی جفاکـکـ پـدراو.

ٲڊدگاري بڻڻڪڙوت (ٺٽڪسيدٲنس، بڻءَربڻي “سيفات”) و گڻوهڙ
(زوبستانس): ٺٽدگاري بڻڻڪڙوت ناڪرڪيڻ، بگڻڻ، بڻڻي خودي
خڻي وڻ لڻگڻڻي، بڻڻڪو بڻڻڻ بڻ گڻوهڙوڻ ڪڻ بڻڻڻ تي يان
“زامن”ي ٺٽو. ٺٽيسٽٽٲليس بڻ واڙي جياواز گڻوهڙوڻ وون
دڻڪاٽو: سرٲوتوو، زامن ٺٽدگارڪان، فڙرمي نڻو ماتڙي
(ڪڙرڻس)، يان تاڪڻ شٽ. ڪاٽڪ ٺٽدگار بڻڻڻ بڻ گڻوهڙوڻ، ٺٽوها
گڻوهڙ تڻيا بڻڻڻي خڻي وڻ هڻي. بڻ نموونڻ تڻگڻي “مرڦ”
گڻوهڙوڻ، وڻ لڻ تڻگڻي “نڻخڻش”، يان “مووڻش”، بڻڻڪڙوت و ٺٽدگاري
لڪاو بڻ مرڦوڻ.

نہیستہ مل لگی: تیری مہرِ ریف۔

کلاسیکی: لہ تجگگکدا وشہی "کلاس" ہئی، واتا پل، چین، ی سہروو؛
 واتی مہغزایی واژہکک ئووہیہ کک شتہک کک ن نابہت، لہ سہردہمانی
 درہنگتریشدا ہہ نووکہیہ تی خہ دہہہہتہو، بہ نموونہ
 شانہ نامہکانی سہفہکلہس، ککواتہ ناشتہ ککسہکی "تہقلیدی" ناوہنرہت
 کلاسیکی.

ٲژان (ئٲما ناسيٲن): سـرجـم بوونـو وـر لـ "يـکـي" (ئـلـئـحـدي) سـرجـاوـيـيـو دـٲـژـت بـبـ ئـوـي "يـکـي" خـي بـگـٲـرـت. ئـمـ ٲـچـوانـي کرداري ئافراندني جيھانـ لـ لايـن خودايـيـکـي ٲـهاوـ کـ ئاييـن ئاسمانـيـکـان وکـ بندـما دايدـنـن. وـلـ ٲـژانـکـ ٲـلـيـيـ، لـي ٲـلـتـيـن بـم چـشـنـ: "يـکـي" يـان خودا ٲـهايـ، نـ ھـشـ و نـ دـروون، نـ لـ ٲـاوم (فـزا) و نـ لـ کـاـتـدايـ. ٲـکـي سـرـرـتـا لـ

خاين و هاش (نووس) بـرد دات كـ دووانـيـ، چونكـ گـر ناسين (مـثـريـفـ) هـبـت، ئـوا ناسراوـيش هـيـ. ئـوجا هـش درـځـ بـ ځان دـدات، سـرـرـ تا ئـيدـكان دروست دـكـات و وـكـ پـشـوـنـيـ دروستـكـردنـيـ جـيـهان و تاكـكان وـريـان دـگـرـتـ: ئـو سـرـرـ تا دـروونـيـ جـيـهان دادـنـت و تـيـدا هـز سـرـهـډـدـدات. تاكـ دـروونـكان لـنـو دـروونـيـ جـيـهانـدا بـتـواوـكـراوـي هـن و بـيـ هاوسـزـانـ پـكـوـ پـيـونـدن. دـروونـ نـوـنـدـكـ لـ نـوان كـيـي هـشـكـي (يـكـ، هـش، دـروون) و كـيـي سـروشتـيـدا (دـرـكـيـدا). لـبـر ئـوـي دـروون سـرـجـمـكـ، ئـوا لـ يـكـوـ نـزـيـكـ، لـبـر ئـوـي لـ لـيـكـي دـيـكـوـ و دـكـاتـ كـرتـكان، ئـوا لـ زـرـتـيـ نـزـيـكـ. سـروشت نـزـمـتـرـين پـلـي دـروونـ، ئـستا دـروون خـي بـ لـشـكـ دـا پـشـيوـ. لـبـر ئـوـي سـروشت دـروونـيـ كـيـي هـشـكـيـي (ئـيـنـتـلـيـگـيـلـ)، ئـوا كـمـيـلـ. ئـستا هـروـها اوم (فـزا) و كـات دـنـد ئـراوـ. دـروون لـ خـدا ئـزادـ، بـيـ لـنـو خـي و هـي نوـ دادـنـت. دوايـم پـلـي ځان مـاتـريـيـ (كـرـسـيـ) كـ پـزـتـيـف نـيـ، بـكـو پـرنـسـيـي خـراپـيـ و دژـتـوـري يـكـي سـرـچاوـيـي. وـلـ پـلـتـين داوا دـكـات كـ گـرـكـ سـرـجـمـ ئـوـي دروست بـوـ سـرـلـنـو بـگـډـتـوـ بـ لـي دـرچـي خـي كـ يـكـ، گـډـانـوـكـش بـيـ تاكـدـروونـو و وـو دـدات. دـروون بـ چوونـي بـ نـو لـش گـونا هـبار بوـ، ئـستا گـرـكـ خـي لـ لـش ئـزاد بـكات، لـتـكـ هـشـدا يـكـ بـگـرـت و خـي بـ هـش ځـشـن بـكاتـوـ، لـتـكـ ئـيدـكانـي هـشـدا و لـ كـتـايـيـدا تـنـانـت لـتـكـ خـودـي يـكـي سـرـچاوـيـيـدا بـتـ بـ يـكـ.

بہ و انہ :

Johannes Hirschberger: Geschichte der Philosophie. Band 1. S.
.293ff. Herder. Freiburg am Breisgau

سپـڀڪولاسيـڻ: لاتينيـڀڪان ٻـڀرانبـڀر تيـڀرييا (لـڀڻوانين) ي گريڪي
دايان نا، واتا ڀوانيني هـڀشـڀڪي لـڀ ڪرڀڪ ڀڻائـڀمپيريـڀڻ.
تـڀڻـڀڻـڀڻ: ناوچـڀي گـڀرم ڀڻ دـڀڪـڀوـڻـڻ ژورو و ژـڀرووي نزـڀڪي هـڀڻـڀي
ٿـڀستـڀواوـڀڻ.